

Dane bibliograficzne publikacji:

Przewoźniak M., 2008, Konflikty w zagospodarowaniu przestrzennym bałtyckiego obszaru przybrzeżnego w Polsce [w] Zintegrowane zarządzanie obszarami przybrzeżnymi w Polsce – stan obecny i perspektywy. Część 3: Morze – ląd. Wzajemne relacje. Praca zbior. pod red. K. Furmańczyka, Uniwersytet Szczeciński, Instytut Nauk o Ziemi, s. 29-43.

Maciej Przewoźniak

KONFLIKTY W ZAGOSPODAROWANIU PRZESTRZENNYM BAŁTYCKIEGO OBSZARU PRZYBRZEŻNEGO W POLSCE

1. Wprowadzenie

1.1. Istota konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym

Każdy konflikt polega na tym, że występuje spór pomiędzy co najmniej dwoma osobami (podmiotami) w określonej kwestii. W przypadkach konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennych¹ istotą są spory o:

- 1) zasoby przestrzeni, w tym o teren - dotyczą dostępu do naturalnych (środowisko przyrodnicze) i antropogenicznych (środowisko zbudowane - stworzone przez człowieka) zasobów przestrzeni; specyficznym zasobem przestrzeni w aspekcie problematyki zagospodarowania przestrzennego jest teren przydatny do zainwestowania - jest on zasobem naturalnym ale jego wartość, oprócz czynników przyrodniczych, wynika także m.in. z renty położenia w środowisku zbudowanym; konflikty o teren są częstymi i zarazem „klasycznymi” konfliktami w zagospodarowaniu przestrzennym,
- 2) jakość przestrzeni - dotyczą ekologicznych warunków życia ludzi, najczęściej w zakresie stanu czystości środowiska, terenów aktywnych biologicznie i walorów krajobrazowych oraz jakości środowiska zbudowanego, określonej przez jego standard techniczny, użytkowy i estetyczny,
- 3) funkcje przestrzeni - dotyczą sposobu korzystania z terenu a powstają przede wszystkim na tle zagrożenia stwarzanego przez lokalizację i rozwój danej funkcji w wymiarze ekonomicznym, fizycznym lub ekologicznym (pokrywa się z konfliktem o jakość przestrzeni) oraz na tle eliminacji przez lokalizację lub rozwój danej funkcji możliwości lokalizacji lub rozwoju innych funkcji (konflikty te mogą mieć w podłożu problem jakości przestrzeni).

1.2. Klasyfikacja konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym

Konflikty w zagospodarowaniu przestrzennym można najogólniej podzielić na:

---

¹ Konflikty w zagospodarowaniu przestrzennym, skrótowo określane jako konflikty przestrzenne, utożsamiane są lub nie z tzw. konfliktami środowiskowymi (zob. Przewoźniak 1991a i Dutkowski 1995).

- konflikty o środowisko życia człowieka, czyli **konflikty antropocentryczne**;
- konflikty o przyrodę, czyli **konflikty biocentryczne**.

Konflikty antropocentryczne mają w podłożu utylitarny interes człowieka, a konflikty biocentryczne powstają na tle troski o przyrodę i wywodzą się z założeń etyki ekologicznej, ekofilozofii i niektórych systemów religijnych, zwłaszcza Dalekiego Wschodu.

Konflikty o środowisko życia człowieka, ze względu na ich przedmiot, można, w nawiązaniu do ich istoty przedstawionej w rozdz. 1., podzielić na:

- **konflikty zasobowe** – dotyczące korzystania z zasobów środowiska;
- **konflikty sozologiczne** – dotyczące uciążliwości środowiskowych;
- **konflikty funkcji** – dotyczące użytkowania przestrzeni przez różne funkcje społeczno-gospodarcze;
- **konflikty zagrożeń** – dotyczące zagrożeń środowiska człowieka przez procesy przyrodnicze.

W ujęciu terytorialnym ww. typy konfliktów mają następujący charakter:

- konflikty zasobowe to **konflikty dostępu** (ich istotą jest dostęp do zasobów, w tym do terenu);
- konflikty sozologiczne to z reguły **konflikty sąsiedztwa** (obiekt w sąsiedztwie jest lub będzie uciążliwy dla środowiska życia człowieka);
- konflikty funkcji to **konflikty współwystępowania** (ich istotą jest problem pogodzenia na danym terenie różnych funkcji społeczno-gospodarczych);
- konflikty zagrożeń to najczęściej **konflikty inwazji** (następuje zagrażający bezpieczeństwu ludzi i środowiska zbudowanego wpływ procesów przyrodniczych na środowisko życia człowieka).

Szczególne rodzaje konfliktów o środowisko życia człowieka stanowią konflikty dotyczące środowiska kulturowego – **konflikty o ochronę dziedzictwa kulturowego**, które mogą mieć następujący charakter:

- **konflikty dewaloryzacji** – dotyczące fizycznych zniszczeń materialnego dziedzictwa kulturowego;
- **konflikty użytkowe** – dotyczące sposobów użytkowania dziedzictwa kulturowego;
- **konflikty konserwatorskie** – dotyczące konserwatorskiej (zachowawczej) ochrony dziedzictwa kulturowego.

Identyczny podział można zastosować do **konfliktów o ochronę przyrody**, które dotyczą fizycznych zniszczeń przyrody (konflikty dewaloryzacji), sposobów użytkowania przyrody (konflikty użytkowe) i zachowawczej ochrony przyrody (konflikty konserwatorskie).

Zarówno ochrona dziedzictwa kulturowego jak i ochrona przyrody nie są funkcjami społeczno-gospodarczymi, z czego wynika, że konflikty o dziedzictwo kulturowe i konflikty o przyrodę nie są konfliktami funkcji. Zarówno ochronę dziedzictwa kulturowego jak i ochronę przyrody można traktować jako misję cywilizacyjną, realizowaną równoległe z funkcjami społeczno-gospodarczymi lub z ich wykluczeniem. Liczne konflikty, których przedmiotem są konkretne formy ochrony przyrody, nie mają w podłożu sprzeciwu wobec ochrony przyrody - dotyczą z reguły ograniczenia w obrębie tych form dostępu do zasobów przestrzeni.

Ww., podstawowe typy konfliktów, czyli: zasobowe, sozologiczne, funkcji, zagrożeń, o ochronę dziedzictwa kulturowego i o ochronę przyrody, mogą współwystępować w różnych kombinacjach (zob. tab. 1-6 w rozdz. 2.1.).

Ze względu na czynnik czasu konflikty w zagospodarowaniu przestrzennym można podzielić na:

- **konflikty historyczne** - mają głównie znaczenie dokumentacyjne i poprzez analogie mogą stanowić pomoc w rozwiązywaniu konfliktów aktualnych i potencjalnych;
- **konflikty aktualne** - obecnie trwające, o różnym stopniu nasilenia i zróżnicowanych uwarunkowaniach neutralizacji;
- **konflikty potencjalne** - wynikające z planowanych inwestycji lub z prognozowanych procesów antropogenicznych i przyrodniczych.

Teoretycznie najłatwiejsze do wyeliminowania są konflikty potencjalne, pozostające w sferze studiów, planów, projektów itp., z wyjątkiem konfliktów zagrożeń, związanych z ewolucją przyrody (na obszarze przybrzeżnym przede wszystkim podnoszenie się poziomu wody w morzu a zagospodarowanie przestrzenne). Konflikty aktualne dotyczą sytuacji przesądzonych, w różnych stadiach realizacji, ale możliwe są działania korygujące, a czasami nawet wstrzymujące dane przedsięwzięcie. W przypadku konfliktów historycznych możliwa jest jedynie naprawa skutków (rewitalizacja zainwestowania, rekultywacja lub rewaloryzacja środowiska itp.).

1.3. Bałtycki obszar przybrzeżny

Bałtycki obszar przybrzeżny w Polsce obejmuje gminy przylegające do brzegu Morza Bałtyckiego, w tym do brzegów Zalewów Szczecińskiego i Wiślanego (54 gminy, w tym 23

miejskie, o łącznej powierzchni 7.520 km², stanowiącej tylko 2,4% obszaru Polski) i polskie wody terytorialne Bałtyku.²

Lądowo-morski obszar przybrzeżny, ze względu na swój charakter przyrodniczy, walory położenia i nagromadzenie zainwestowania w przeszłości, stymuluje rozwój wielu funkcji społeczno-gospodarczych. Rozwój ten następuje w przestrzeni o często wybitnych walorach przyrodniczych, w środowisku naturalnie dynamicznym i ewolucyjnie szybko zmiennym, w warunkach bardzo ograniczonej, zmniejszającej się podaży przestrzeni. Czynniki te powodują, że bałtycki obszar przybrzeżny jest strefą szczególnej koncentracji konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym. Specyfika konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym na obszarze przybrzeżnym polega na tym, że:

- dotyczą „styku” lądu z morzem, gdzie ma miejsce duża dynamika procesów przyrodniczych i gospodarczych, w związku z czym stan przestrzeni szybko się zmienia;
- występuje tu nagromadzenie form ochrony przyrody, zarówno na lądzie jak i na morzu, co intensyfikuje konflikty;
- dotyczą obszaru, na którego morskiej i przymorskiej części, odpowiednio administrują i współadministrują urzędy morskie (strona konfliktów nie występująca w głębi lądu).

2. Identyfikacja konfliktów na obszarze przybrzeżnym

W identyfikacji konfliktów uwzględniono konflikty aktualne i potencjalne, a pominięto konflikty historyczne. W tabelach 1-6 przedstawiono po pięć przykładów konfliktów z obszaru przybrzeżnego woj. pomorskiego, w podziale na sześć ich głównych typów. Strony konfliktów w tabelach 1-6 oznaczono: (+) strony „ZA”, czyli popierające dane zagospodarowanie lub użytkowanie przestrzeni, (-) strony „PRZECIWKO”, czyli przeciwne danemu zagospodarowaniu lub użytkowaniu przestrzeni, (+/-) strony wewnątrznie zróżnicowane - „ZA” i „PRZECIWKO”, czyli zróżnicowane pod względem oceny danego zagospodarowania lub użytkowania przestrzeni; (?) brak pewności odnośnie stanowiska danej strony konfliktu.

2.2. Konflikty o środowisko życia człowieka

2.2.1. Konflikty zasobowe

Podstawowymi, wykorzystywanymi zasobami naturalnymi obszaru przybrzeżnego w Polsce są: biomasa lasów i agroekosystemów, biomasa ryb morskich, wody podziemne

---

² Jest to administracyjna delimitacja obszaru przybrzeżnego. Delimitację przyrodniczą zawiera praca Przewoźniaka (1991a).

głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP), przyrodnicze zasoby turystyczne strefy brzegowej morza i jej zaplecza, energia kinetyczna wiatru i nieliczne surowce mineralne, w tym bursztyn.

Zasoby antropogeniczne to przede wszystkim: 23 geosystemy miast nadmorskich z koncentracjami zainwestowania gospodarki morskiej i dziedzictwa kulturowego (w tym zabytkowego), infrastruktura komunikacyjna, zainwestowanie turystyczne i agrosystemy polderowe.

Specyficzny zasób przestrzeni, jakim jest teren przydatny dla zainwestowania, na obszarze przybrzeżnym w Polsce wykazuje małą podaż oraz wzrost wartości wraz ze zbliżaniem się do morza i z położeniem w najatrakcyjniejszych, modnych miejscowościach.

Tabela 1 Konflikty zasobowe na obszarze przybrzeżnym – przykłady z woj. pomorskiego.

Przedmiot konfliktu	Strony konfliktu	Charakter konfliktu
Rozwój zainwestowania osadniczego, w tym turystycznego, w gminach Krynica Morska, Sztutowo i Stegna.	Właściciele terenów (+), inwestorzy (+), mieszkańcy (+/-), samorząd gminny (+), administracja ochrony przyrody (-), organizacje pozarządowe (-), zawodowe grupy eksperckie (-).	Konflikt o teren i o zasoby turystyczne, aktualny i potencjalny. Zarazem konflikt o ochronę przyrody (Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana” i obszary Natura 2000).
Kolonia kormoranów koło Kątów Rybackich - rezerwat przyrody „Kąty Rybackie” (gm. Sztutowo).	Rybaczy (-), mieszkańcy (+/-), administracja lasów państwowych (-), administracja ochrony przyrody (+), grupy eksperckie (+).	Konflikt aktualny głównie na tle ekonomicznym (straty rybaków i w lasach). Zarazem konflikt o ochronę przyrody (rezerwat).
Eksploatacja (nielegalna) bursztynu na Mierzei Wiślanej od Gdańska po Krynice Morską (Piaski).	Eksploatujący (+), samorządy gmin (+/-), mieszkańcy (-), administracja Lasów Państwowych (-), Urząd Morski (-), administracja ochrony przyrody (-), zawodowe grupy eksperckie (-).	Konflikt aktualny o dostęp do surowca, głównie na tle ekonomicznym, aktualny i potencjalny. Zarazem konflikt o ochronę przyrody (Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana” i obszary Natura 2000)..
Budowa morświnarium w Helu, jako części projektu restytucji morświna.	Naukowcy (+), rybacy morscy (-), samorząd miasta (+/-), samorząd województwa (+/-), zawodowe grupy eksperckie (+).	Konflikt aktualny i potencjalny o zasoby biomasy ryb w Zatoce Gdańskiej. Zarazem konflikt o ochronę przyrody (ochrona gatunku).
Rozwój zainwestowania osadniczego, w tym turystycznego, w otulinie Słowińskiego Parku Narodowego, w gminach Smołdzino, Ustka i Wiko.	Właściciele terenów (+), inwestorzy (+), mieszkańcy (+/-), samorząd gminny (+), administracja ochrony przyrody - Dyrekcja SPN (-), organizacje pozarządowe (-), zawodowe grupy eksperckie (-).	Konflikty o teren i o zasoby turystyczne, aktualny i potencjalny. Zarazem konflikt o ochronę przyrody (SPN i obszary Natura 2000).

2.2.2. Konflikty sozologiczne

Najczęstsze konflikty sozologiczne na obszarze przybrzeżnym, podobnie jak w całej Polsce, dotyczą budowy nowych tras komunikacyjnych i związanych z tym obaw o pogorszenie stanu środowiska. Mało konfliktogenne pod względem sozologicznym są porty, a

specyficzne konflikty związane są z licznymi lokalizacjami elektrowni wiatrowych. Do konfliktów sozologicznych, oprócz sytuacji związanych z zanieczyszczaniem środowiska, należą także konflikty na tle likwidacji lub pogarszania kondycji terenów zielonych, zwłaszcza w miastach. W małym stopniu na obszarze przybrzeżnym kształtują się konflikty na tle jakości krajobrazu, co nie wynika z dobrego jego stanu, lecz z małego stopnia wrażliwości społecznej na estetykę otoczenia.

Tabela 2 Konflikty sozologiczne na obszarze przybrzeżnym - przykłady z woj. pomorskiego.

Przedmiot konfliktu	Strony konfliktu	Charakter konfliktu
Funkcjonowanie składowiska fosfogipsów w Wiślince koło Gdańska (w bezpośrednim sąsiedztwie granicy obszaru przybrzeżnego, ze źródłem odpadów i skutkami składowania w jego obrębie).	GZNF Sp. z o.o. w Gdańsku (+), mieszkańcy otoczenia składowiska (-), organizacje pozarządowe (-), zawodowe grupy eksperckie (+/-), administracja samorządowa (-), administracja państwowa (+/-).	Konflikt aktualny na tle wpływu zanieczyszczeń środowiska na zdrowie ludzi.
Projektowane drogi: Obwodnica Południowa Gdańska, Droga Zielona i Trasa Leborska w Gdańsku	Samorząd Gdańska (+), mieszkańcy Gdańska (+), mieszkańcy otoczenia tras komunikacyjnych (-).	Konflikt aktualny i potencjalny na tle pogorszenia warunków akustycznych i aerosanitarnych.
Projektowane lotnisko pasażerskie w Babich Dołach koło Gdyni (gm. Kosakowo).	Samorząd Gdyni (+), samorząd gm. Kosakowo (?), mieszkańcy Gdyni (+/-) i gm. Kosakowo (-).	Konflikt potencjalny na tle pogorszenia warunków akustycznych.
Likwidacja terenów zielonych w Gdyni, w tym leśnych (Oksywie, Karwiny i inne).	Samorząd Gdyni (+), inwestorzy (+), mieszkańcy (-).	Konflikt aktualny na tle likwidacji zielonych terenów rekreacyjnych i pogorszenia ekologicznych warunków życia ludzi.
Elektrownia gazowa, węglowa lub atomowa nad Jez. Żarmowieckim (gm. Krokowa lub Gniewino).	Administracja państwowa centralna i wojewódzka (+), samorząd wojewódzki (+), samorząd gminy Krokowa (-) i Gniewino (+), mieszkańcy (-), organizacje pozarządowe (-).	Konflikt potencjalny na tle pogorszenia stanu środowiska i stanu bezpieczeństwa, Zarazem konflikt funkcji ze względu na ograniczenie funkcji rekreacyjnej.

2.2.3. Konflikty funkcji

Konflikty funkcji społeczno-gospodarczych szczególnie intensywne były w latach dziewięćdziesiątych XX w., gdy w początkowym etapie transformacji ustrojowej w Polsce, zachodziły prawie żywiołowe procesy inwestycyjne. Aktualnie ich nasilenie jest mniejsze, co wynika m. in. z tego, że obszar przybrzeżny nie jest postrzegany w skali Polski jako szczególnie sprzyjający inwestorom.

Tabela 3 Konflikty funkcji na obszarze przybrzeżnym – przykłady z woj. pomorskiego.

Przedmiot konfliktu	Strony konfliktu	Charakter konfliktu
Rozwój terytorialny Portu Północnego (Gdańsk i wody przybrzeżne).	Zarząd Portu Gdańsk (+), samorząd Gdańska (+), lobby morskie (+), mieszkańcy dzielnicy Stogi (+/-).	Konflikt aktualny i potencjalny na tle ograniczenia (docelowo eliminacji) funkcji rekreacyjnej w rejonie Gdańska Stogi. Zarazem konflikt sozologiczny (pośrednie uciążliwości środowiskowe

		portu).
Planowany przekop Mierzei Wiślanej koło osady Skowronki (gm. Sztutowo).	Administracja państwowa centralna (+), Urząd Morski w Gdyni (+), samorząd miasta Elbląg (+), samorząd miasta Krynica Morska (-), samorządy woj. pomorskiego (-) i warmińsko-mazurskiego (+), mieszkańcy Mierzei Wiślanej (+/-), administracja ochrony przyrody (-), organizacje pozarządowe (-), zawodowe grupy eksperckie (+/-)	Konflikt potencjalny m. in. na tle zagrożenia w wyniku wybudowania kanału (funkcja transportowa) zaniku plaż na Mierzei Wiślanej w gm. Krynica Morska i w efekcie ograniczenia funkcji rekreacyjnej. Zarazem konflikt o ochronę przyrody (Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana” i obszary Natura 2000).
Planowane zagospodarowanie dzielnicy Orłowo Morskie w Gdyni	Samorząd Gdyni (+), inwestorzy (+), mieszkańcy dzielnicy (-), organizacje pozarządowe (-)	Konflikt aktualny i potencjalny, m.in. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zaskarżony przez mieszkańców do WSA w Gdańsku.
Istniejące elektrownie wiatrowe koło Gnieźdzewa (gm. Puck)	Inwestor (+), właściciele terenów (+), samorząd gminy Puck (+), mieszkańcy wsi (-).	Konflikt aktualny polegający na ograniczeniu przez elektrownie możliwości rozwoju osadnictwa w atrakcyjnej osadniczo strefie przymorskiej. Zarazem konflikt sozologiczny (hałas).
Projektowane elektrownie wiatrowe na morzu, w rejonie gm. Krokowa	Inwestorzy (+), Urząd Morski w Gdyni (+), samorząd gminy (-), mieszkańcy (-), organizacje pozarządowe (-), administracja ochrony przyrody (-).	Konflikt aktualny i potencjalny na tle obawy o ograniczenie atrakcyjności turystycznej strefy brzegowej morza. Zarazem konflikt o ochronę przyrody (obszar Natura 2000).

2.2.4. Konflikty zagrożeń

Konflikty zagrożeń na obszarze przybrzeżnym związane są przede wszystkim ze specyfiką jego nadmorskiego położenia. Konflikty te stwarza brak zabezpieczeń środowiska człowieka przed: powodzią od rzek (ujściowe, najbardziej zasobne w wodę odcinki), powodzią odmorskimi, zalaniem w wyniku podnoszenia się poziomu morza oraz abrazją brzegów klifowych.

Potencjalnie najbardziej problemowe jest podnoszenie się poziomu wody w morzu. Na okres stuletni (wiek XXI) szacuje się wzrost poziomu morza na polskim wybrzeżu Bałtyku, przy przyjęciu odmiennych założeń metodycznych, w przedziale od 30 do 100 cm. Główne skutki przyrodnicze podnoszenia się poziomu morza mogą być następujące (Przewoźniak 2001a,b):

- fizyczne zagrożenie strefy brzegowej morza: wzrost abrazji klifów czynnych i uaktywnienie klifów martwych, częściowe lub całkowite zniszczenie mierzei wydmych, likwidacja plaż w sąsiedztwie opasek brzegowych i innych ciągłych umocnień brzegu;
- występowanie zagrożenia powodziowego o charakterze odmorskim;

- podniesienie się pierwszego poziomu wody gruntowej na nisko położonych terenach obszaru przybrzeżnego, włącznie z ich podtopieniem, co spowoduje zmiany warunków siedliskowych, utrudniające lub uniemożliwiające wegetację dotychczasowej roślinności.

Zmiany te mogą spowodować dezorganizację funkcjonowania niżej położonych części miast nadmorskich, w tym zwłaszcza ich kompleksów portowo-przemysłowych oraz zagrożenie istnienia niektórych mniejszych jednostek osadniczych i zespołów rekreacyjnych.

Tabela 4 Konflikty zagrożeń na obszarze przybrzeżnym - przykłady z woj. pomorskiego.

Przedmiot konfliktu	Strony konfliktu	Charakter konfliktu
Brak zabezpieczeń przed fizycznym zagrożeniem miast i innych jednostek osadniczych w wyniku podnoszenia się poziomu wody w morzu.	Administracja państwowa centralna (+), Urzędy Morskie w Gdyni i w Słupsku (+), samorządy gmin (-) i mieszkańcy (-).	Konflikt potencjalny, który może objąć całą strefę przybrzeżną obszaru nadmorskiego.
Brak zabezpieczeń przed fizycznym zagrożeniem agosystemów polderowych w wyniku podnoszenia się poziomu wody w morzu (gminy Nowy Dwór Gdański, Sztutowo, Stegna, Gdańsk, Kosakowo, Puck, Krokowa, Wicko, Smołdzino i Ustka)	Administracja państwowa centralna (+), Urzędy Morskie w Gdyni i w Słupsku (+), samorządy gmin (-), mieszkańcy (-).	Konflikt potencjalny, który może objąć całą strefę przybrzeżną obszaru nadmorskiego.
Brak skutecznego zabezpieczenia przed abrazją brzegu morskiego w Gdyni Oksywie.	Urząd Morski w Gdyni (+/-), samorząd miasta (-) i mieszkańcy (-)	Konflikt aktualny i potencjalny.
Brak skutecznego zabezpieczenia brzegów Półwyspu Helskiego przed abrazją od strony otwartego morza i Zat. Puckiej (gminy Jastarnia i Władysławowo)	Urząd Morski w Gdyni (+/-), samorządy Jastarni i Władysławowa (-), mieszkańcy (-), turyści (-), administracja ochrony przyrody (+), zawodowe grupy eksperckie (+/-)	Konflikt aktualny i potencjalny. Zarazem konflikt o ochronę przyrody (Nadmorski Park Krajobrazowy i obszaruy Natura 2000).
Brak skutecznego zabezpieczenia brzegu w Jastrzębiej Górze (gm. Władysławowo) przed abrazją	Urząd Morski w Gdyni (+/-), samorząd Władysławowa (-), mieszkańcy (-), turyści (+/-), administracja ochrony przyrody (+), zawodowe grupy eksperckie (+/-)	Konflikt aktualny i potencjalny. Zarazem konflikt o ochronę przyrody (Nadmorski Park Krajobrazowy).

2.3. Konflikty o ochronę dziedzictwa kulturowego

Dziedzictwo kulturowe obszaru przybrzeżnego, rozpatrywane w kategorii wpisów do rejestru zabytków, jest znaczące w niektórych miastach. Brakuje na obszarze przybrzeżnym terytorialnych form ochrony dziedzictwa kulturowego, jak rezerwaty i parki kulturowe, a ochrona krajobrazu kulturowego ma słabe umocowanie prawne.

Tabela 5 Konflikty o ochronę dziedzictwa kulturowego na obszarze przybrzeżnym – przykłady z woj. pomorskiego.

Przedmiot konfliktu	Strony konfliktu	Charakter konfliktu
Odbudowa dawnego zainwestowania (kamieniczki) na terenach zielonych Głównego Miasta w Gdańsku.	Samorząd miasta (+), administracja ochrony dziedzictwa kulturowego (+), mieszkańcy dzielnicy (-), turyści (+/-).	Konflikt aktualny na tle kulturowego charakteru miasta.
Dewaloryzacja Twierdzy Wisłoujście w Gdańsku.	Samorząd miasta (+/-), administracja ochrony dziedzictwa kulturowego (+/-), mieszkańcy (-), turyści (-).	Konflikt aktualny na tle dewaloryzacji obiektu zabytkowego rangi europejskiej.
Wysokościowce „Sea Towers” w Gdyni.	Samorząd Gdyni (+), inwestor (+), mieszkańcy (+/-), organizacje pozarządowe (-), zawodowe grupy eksperckie (+/-).	Konflikt aktualny na tle oddziaływania wieżowców w modernistycznym Śródmieściu Gdyni, wpisanym do rejestru zabytków woj. pomorskiego.
Planowane zainwestowanie we wsi Karwieńskie Błota (gm. Krokowa) wpisanej do rejestru zabytków.	Samorząd gminy (+), mieszkańcy (+/-), inwestorzy (+), administracja ochrony dziedzictwa kulturowego (-) i ochrony przyrody (-).	Konflikt aktualny i potencjalny na tle ekonomicznym, potęgowany przez położenie w Nadmorskim Parku Krajobrazowym. Zarazem konflikt zasobowy (dostęp do zasobów rekreacyjnych).
Rozbiórka lub przebudowa zabudowy rybackiej z końca XIX w. w Lebie.	Właściciele (+), samorząd gminy (-), mieszkańcy (+/-), administracja ochrony dziedzictwa kulturowego (-).	Konflikt aktualny i potencjalny na tle zmiany kulturowego charakteru miasta.

2.4. Konflikty o ochronę przyrody

Przyroda obszaru przybrzeżnego w Polsce jest silnie zróżnicowana. Reprezentuje pięć podstawowych typów nadmorskich struktur przyrodniczych - lądowych (zwydmione mierzeje, wysoczyzny morenowe podcięte klifami, równiny aluwialne - delty, równiny akumulacji organicznej i jeziora przybrzeżne) oraz trzy podstawowe typy struktur morskich (otwarte morze, zatoki i zalewy - estuaria). Przyroda obszaru przybrzeżnego chroniona jest przez ustanowienie licznych, terytorialnych form ochrony, w tym obszarów Natura 2000. Duża powierzchnia zajmowana przez formy ochrony przyrody oraz koncentracja zainwestowania osadniczego i gospodarczego prowadzą do licznych sytuacji konfliktowych (tab. 6., zob. też tab. 1-5).

Tabela 6 Konflikty o ochronę przyrody na obszarze przybrzeżnym – przykłady z woj. pomorskiego.

Przedmiot konfliktu	Strony konfliktu	Charakter konfliktu
Planowana budowa drugiej jezdni ul. Spacerowej w Gdańsku i tunelu na pograniczu Gdańska i Sopotu.	Samorzady Gdańska i Sopotu (+), mieszkańcy (+), administracja ochrony przyrody (-), organizacje pozarządowe (-).	Konflikt potencjalny na tle ochrony przyrody w Trójmiejskim Parku Krajobrazowym
Rozwój zainwestowania osadniczego, w tym turystycznego strefy brzegowej Zatoki Puckiej i	Samorzady gmin Kosakowo, Puck, Władysławowo, Jastarnia i Hel (+), turyści (+), Urząd	Konflikt aktualny i potencjalny na tle ochrony przyrody w Nadmorskim Parku

jej zaplecza oraz intensyfikacja użytkowania turystycznego Zatoki.	Morskie w Gdyni (?), administracja ochrony przyrody (-), organizacje pozarządowe (-).	Krajobrazowym oraz w obrębie obszarów Natura 2000.
Dewastacja rezerwatu przyrody „Słone Łąki” w gm. Władysławowo w wyniku prób zainwestowania jego terenu.	Właściciele terenów (+), samorząd miasta (+/-), administracja ochrony przyrody (-).	Konflikt aktualny i potencjalny na tle ochrony przyrody w rezerwacie „Słone Łąki” oraz w obrębie obszaru Natura 2000.
Planowany kanał Morze Bałtyckie – Jez. Żarnowieckie w gm. Krokowa.	Samorząd gminy (+), Urząd Morski w Gdyni (?), mieszkańcy (?), administracja ochrony przyrody (-), organizacje pozarządowe (-).	Konflikt potencjalny na tle ochrony przyrody w rezerwach, Nadmorskim Parku Krajobrazowym, Nadmorskim OChK i na obszarach Natura 2000.
Rozwój zainwestowania osadniczego, w tym turystycznego, w zachodniej części Ustki.	Właściciele terenów (+), samorząd gminy (+), mieszkańcy (+/-), administracja ochrony przyrody (-).	Konflikt o ochronę przyrody pasa mierzejowego, w tym w sąsiedztwie OChK „Pas pobrzeża na zachód od Ustki”. Zarazem konflikt zasobowy (dostęp do zasobów rekreacyjnych).

3. Mechanizmy konfliktów

3.1. Przyczyny konfliktów

Przyczyny konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym obszaru przybrzeżnego w Polsce to³:

A. Przyczyny obiektywne wynikające z aktualnego stanu przestrzeni:

1. Duża atrakcyjność społeczno-gospodarcza przestrzeni, stymulująca rozwój wielu funkcji.
2. Bardzo ograniczona, zmniejszająca się podaż przestrzeni dla potrzeb inwestycyjnych.
3. Wybitne walory przyrodniczo-krajobrazowe i duże kulturowe oraz nagromadzenie różnych form ich prawnej ochrony.
4. Efekty dotychczasowego zagospodarowania przestrzennego, w tym zły stan infrastruktury technicznej.
5. Dynamika i ewolucja środowiska przyrodniczego, zwłaszcza w strefie brzegowej morza.

B. Przyczyny formalne wynikające z systemu planowania przestrzennego, ze stanu prawa oraz z administrowania i zarządzania przestrzenią (Przewoźniak 2005, 2007):

1. Nieskuteczne planowanie przestrzenne, a zwłaszcza:
  - a) niska jakość opracowań planistycznych,
  - b) środowisko zawodowe planistów (urbanistów) i tzw. „branżystów”), którego znaczną część charakteryzuje dyspozycyjność wobec administracji samorządowej oraz właścicieli terenów i inwestorów, zróżnicowany profesjonalizm, osłabiona etyka zawodowa.

³ Przyczyny te są też powszechne na innych obszarach, oddalonych od morza.

2. Wadliwe prawo powszechne dotyczące zagospodarowania przestrzennego (ustawa o planowaniu przestrzennym, ustawa prawo budowlane, ustawy dotyczące ochrony środowiska itd.).
3. Wadliwe prawo miejscowe w kompetencji wojewodów dotyczące zagospodarowania przestrzennego (rozporządzenia dotyczące zasad gospodarowania w obrębie form ochrony przyrody).
4. Nieprzestrzeganie prawa powszechnego i miejscowego przez podmioty gospodarcze, mieszkańców i administrację samorządową, przede wszystkim gminną.
5. Brak kompetencji zawodowych części administracji samorządowej, przede wszystkim gminnej.
6. Upolitycznienie decyzji administracji państwowej – wojewódzkiej.

C. Przyczyny subiektywne wynikające z osobniczych i grupowych odczuć oraz z niewiedzy, jak:

1. Indywidualne, emocjonalne protesty „egocentryczne” (przede wszystkim w obronie tzw. „prywaty”).
2. Grupowa histeria (występuje z reguły w grupach o niskim poziomie wykształcenia).
3. Zawiść (przede wszystkim tzw. sąsiedzka, z reguły indywidualna).

3.2. Strony konfliktów - cechy i motywy

Strony konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym na obszarze przybrzeżnym wyróżniają następujące, główne cechy:

- mieszkańcy danego terenu (najczęściej mieszkańcy dzielnic dużych miast, rzadziej mniejszych miast, sporadycznie społeczności wiejskie): słabe zorganizowanie, silny subiektywizm ocen i emocjonalność działań;
- społeczne organizacje pozarządowe (najczęściej tzw. proekologiczne i stowarzyszenia przyjaciół miasta, dzielnicy itp.): umiarkowane zaangażowanie, brak profesjonalizmu i spóźnione reakcje;
- inwestorzy (głównie branże: komunikacyjna, przemysłowa, handlowa, mieszkaniowa i turystyczna): dominacja aspektu ekonomicznego, wytrwałość i zasada „cel uświęca środki”;
- zawodowe grupy lobbystyczne (przede wszystkim hydrotechnicy, melioranci, leśnicy, komunikanci, energetycy itd.): egoizm zawodowy, jednostronność ocen i podłoże ekonomiczne;

- zawodowe grupy eksperckie (urbaniści, przyrodnicy, prawnicy): umiarkowany obiektywizm, profesjonalizm, niezależność;
- administracja państwowa szczebla centralnego i wojewódzkiego: upolitycznienie decyzji, umiarkowany profesjonalizm i motywacja prawna;
- administracja państwowa „resortowa” (np. Urzędy Morskie, RZGW, RDLP): upolitycznienie działań (decyzji), jednostronność ocen, podłoże ekonomiczne;
- administracja samorządowa szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego: upolitycznienie działań (decyzji), zwłaszcza na poziomie wojewódzkim, podatność na wpływy zewnętrzne (zwłaszcza poziom gminy) i mały profesjonalizm (zwłaszcza poziom gminy i powiatu);
- administracja ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego: silna motywacja prawna, zależność służbowa w strukturach administracyjnych, brak obiektywizmu a nawet emocjonalność ocen;
- media: umiarkowany profesjonalizm, mała skuteczność i podatność na wpływy zewnętrzne.

Pierwotnym podłożem większości konfliktów jest ograniczona, zmniejszająca się podaż przestrzeni, co prowadzi do narastania sprzeczności interesów. Motywami protestów przeciwko działaniom w zagospodarowaniu przestrzennym, czyli „zapalnikami” konfliktów są najczęściej zagrożenie interesu ekonomicznego, obawa o pogorszenie ekologicznych warunków życia, zagrożenie fizycznego bezpieczeństwa oraz troska (altruistyczna lub utylitarna) o dziedzictwo kulturowe i o przyrodę.

3.3. Przebieg konfliktów

Konflikty w zagospodarowaniu przestrzennym ze względu na ich przebieg można podzielić na:

- **konflikty planistyczne** – związane z procedurą sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- **konflikty administracyjne** – związane z procedurą wydawania decyzji administracyjnych związanych z zagospodarowaniem przestrzennym, jak decyzje o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia, decyzje lokalizacji celu publicznego, decyzje o warunkach zabudowy i pozwolenia na budowę;
- **konflikty fizyczne** – związane z bezpośrednim uczestnictwem strony konfliktu w proteście przeciwko „czemuś”, polegające na manifestacjach, blokadach dróg itp.;

- **konflikty medialne** – związane z sytuacjami, w których „rozgrywającym” konflikt staje się prasa lub RTV.

W każdym z ww. rodzajów konfliktów ich źródłem jest istnienie lub brak jakiegoś obiektu albo planowana lokalizacja obiektu. Inicjacja protestu wynika z niezadowolenia z tego faktu jednej osoby, grupy osób lub instytucji. Przebieg konfliktów zależy od wielu uwarunkowań, z których najważniejsze to: przedmiot konfliktu – skala jego uspołecznienia, lokalizacja przedmiotu konfliktu, stopień zorganizowania i determinacja stron konfliktu, upolitycznienie konfliktu oraz udział mediów.

W przypadku konfliktów planistycznych i administracyjnych ich przebieg obejmuje złożenie uwag do planu lub do decyzji administracyjnej, odwołanie do SKO w przypadku nieuwzględnienia uwag przez samorząd gminy sporządzający plan, odwołanie do WSA w przypadku negatywnego postanowienia SKO i ostatecznie odwołanie do NSA w przypadku negatywnego wyroku WSA.

Konflikty fizyczne stanowią z reguły rozwinięcie konfliktów planistycznych i administracyjnych. Przy silnej determinacji strony konfliktu może dojść do protestów bezpośrednich. Na obszarze przybrzeżnym takie sytuacje miały np. miejsce w Gdańsku, gdzie mieszkańcy blokowali drogi przeciwko planowanej budowie Trasy Lęborskiej.

Konflikty medialne rozwijają się najczęściej, gdy problem dotyczy sprawy ważnej społecznie a strona protestująca nie jest zdolna do samodzielnych działań lub jest zniechęcona brakiem efektów dotychczasowych działań. Taki charakter ma na obszarze przybrzeżnym konflikt o składowisko fosfogipsów GZNF Sp. z o.o. w Wiślince koło Gdańska, w którym lokalna prasa przejęła rolę „obrońcy pokrzywdzonych – mieszkańców otoczenia składowiska” i była inicjatorem działań podejmowanych na rzecz rozwiązania konfliktu.

Przebieg konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym na obszarze przybrzeżnym nie ma nic specyficznego w porównaniu z konfliktami w głębi lądu, z wyjątkiem sytuacji, gdy konflikt dotyczy akwenu morskiego lub terenu w jego bezpośrednim sąsiedztwie.

3.4. Skutki konfliktów

W wymiarze ogólnospołecznym skutki konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym obszaru przybrzeżnego mogą być pozytywne, negatywne lub neutralne.

Skutki pozytywne mają miejsce, gdy w wyniku zaistnienia konfliktu osiągnięty zostaje stan zagospodarowania lub użytkowania przestrzeni odpowiadający interesowi społecznemu i zgodny z zasadami rozwoju zrównoważonego, deklarowanego w konstytucji, w

„branżowych” ustawach oraz w regionalnych dokumentach strategicznych i planistycznych. Stan kompleksowo rozpatrywanej przestrzeni powinien się w takiej sytuacji poprawiać.

Skutki negatywne powstają, gdy efektem konfliktów jest dewaloryzacja przestrzeni w aspekcie społeczno-gospodarczym, kulturowym lub (i) przyrodniczym. Paradoks polega na tym, że skutek konfliktu może być np. negatywny przyrodniczo i zarazem pozytywny pod względem społeczno-gospodarczym. W sferze rozważań czysto akademickich pozostaje, czy taka sytuacja jest zgodna z zasadami rozwoju zrównoważonego, czyli czy generalny skutek jest pozytywny. Rozwiązać to można tylko przez rzetelną analizę ekonomiczną, ale jak na razie nie udało się obiektywnie wycenić takich kategorii, jak piękno krajobrazu, bioróżnorodność czy równowaga ekologiczna. Nie ma też jednoznaczności, czy pod względem społeczno-gospodarczym ważniejszy jest doraźny efekt (np. trasa drogowa i różne jej pozytywne skutki komunikacyjne, gospodarcze itd.), czy skutki długofalowe, związane z pozytywnym oddziaływaniem przyrody na człowieka.

Skutki neutralne konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym powstają w sytuacjach, gdy znalezione zostają rozwiązania kompromisowe, polegające na tym, że stan przestrzeni w aspektach społeczno-gospodarczym, kulturowym i przyrodniczym nie pogarsza się.

W odniesieniu do stron konfliktu możliwe są dwie podstawowe sytuacje:

- dla jednej strony skutki są pozytywne (osiąga zamierzony efekt w zagospodarowaniu przestrzennym) a dla drugiej negatywne (traci w jakimś aspekcie na efekcie zagospodarowania przestrzennego);
- dla obydwu stron skutki są neutralne, w przypadku osiągnięcia kompromisu odnośnie zagospodarowania przestrzennego.

Teoretycznie najkorzystniejsza jest sytuacja, gdy skutki konfliktu w zagospodarowaniu przestrzennym są neutralne dla stron konfliktu i zarazem w wymiarze ogólnospołecznym jest to skutek pozytywny.

4. Ograniczenie konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym

4.1. Uwagi ogólne

W świetle przedstawionych w rozdz. 1-3 rozważań i literatury przedmiotu (Kołodziejski 1988, Przewoźniak 1989, 1991b, 2002, Dutkowski 1995, Lendzion 1999,) można postawić następujące tezy:

- 1) niektóre konflikty dają w efekcie pozytywne skutki, a konflikty generalnie są twórcze i rozwojowe w warunkach cywilizowanych społeczności,

- 2) konflikty są immanentną cechą gospodarowania w przestrzeni, w której toczy się gra interesów różnych podmiotów,
- 3) planowanie przestrzenne, główne narzędzie ewentualnej eliminacji konfliktów, jest procesem ciągłym, a konflikty są jedną z jego „pożywek”.

Jeżeli ww. tezy są prawdziwe, to czy konieczne jest przeciwdziałanie konfliktom u źródeł, czyli likwidacja lub ograniczenie ich przyczyn, czy lepiej stworzyć mechanizmy ich ograniczenia w późniejszych działaniach planistycznych i administracyjnych? Odpowiedź: jedno i drugie, czyli:

- 1) jeżeli przyczyny konfliktów są obiektywne (zob. rozdz. 3.1.) to sposobem ich ograniczenia jest skuteczne planowanie przestrzenne,
- 2) jeżeli przyczyny konfliktów są formalne to sposobami ich ograniczenia są: naprawa systemu planowania przestrzennego, zmiany prawa powszechnego i miejscowego w kompetencji wojewody regulującego zagospodarowanie przestrzenne, wzrost profesjonalizmu i etyki zawodowej planistów (urbanistów) i wzrost profesjonalizmu oraz wzrost obiektywizmu administracji państwowej i samorządowej wszystkich szczebli.
- 3) jeżeli przyczyny konfliktów są subiektywne to potrzebna jest edukacja społeczna.

Ww. podstawy eliminacji lub ograniczenia konfliktów przestrzennym nie mają nic specyficznego dla obszaru przybrzeżnego – mają zastosowanie do obszaru całej Polski.

4.2. Konflikty aktualne

Możliwości eliminacji konfliktów aktualnych, dotyczących fizycznie realizowanych przedsięwzięć w zagospodarowaniu przestrzennym, są bardzo ograniczone. Celowe jest ograniczanie skutków funkcjonowania przedsięwzięć. Służą temu przewidziane w prawie powszechnym przeglądy porealizacyjne i przeglądy ekologiczne oraz wdrożenie ich wniosków. Konieczne jest zastosowanie monitoringów porealizacyjnych przestrzeni, obecnie całkowicie pomijanych.

Eliminacja lub ograniczenie konfliktów aktualnych, zaistniałych na etapie sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego lub wydawania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięć, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o lokalizacji celu publicznego i pozwoleń na budowę, teoretycznie możliwa jest w procedurach postępowań administracyjno-sądowych. Jest to o tyle trudne, że SKO jest mało profesjonalne i nieobiektywne a WSA i NSA rozpatrują wyłącznie aspekty prawne konfliktów, nie wnikając w meritum problemów.

Uogólniając można stwierdzić, że konflikty aktualne to najczęściej konflikty „spóźnione”.

4.3. Konflikty potencjalne

Eliminacja konfliktów potencjalnych jest teoretycznie możliwa w każdym przypadku. Jest to kwestia efektywnego planowania przestrzennego, które powinny przede wszystkim charakteryzować nadrzędność interesu ogólnospołecznego nad indywidualnym, stosowanie rozwiązań zgodnych z zasadami rozwoju zrównoważonego i realny udział społeczny.

W rzeczywistości jest to bardzo trudne ze względu na wymienione już, pogłębiające się "ułamności" planowania przestrzennego (zob. rozdz. 3.1.) i sprowadzanie go do procedury służącej załatwianiu spraw inwestorów. Do tego dochodzą słabość teorii planowania przestrzennego, wadliwy system kształcenia planistów itd. Swojej roli „prewencyjnej” nie spełniają także procedury oceny oddziaływania na środowisko przedsięwzięć i planów, m. in. ze względu na słabość metodologii i dyspozycyjność ich wykonawców wobec inwestorów.

Czy sposobem na ograniczenie konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym może być zintegrowane zarządzanie obszarem przybrzeżnym⁴? Teoretycznie tak, praktycznie w dającej się przewidzieć przyszłości nie, ze względu na:

- zbyt wczesny etap transformacji ustrojowej, przede wszystkim w sferze społecznej, administracyjnej i politycznej; dowodzi tego np. problem tzw. Metropolii Trójmiejskiej – nieudane próby wprowadzenia nawet najprostszycy rozwiązań organizacyjnych, nie mówiąc o wspólnej polityce rozwojowej lub zintegrowanym zarządzaniu;
- branżowy model funkcjonowania Polski, przeciwstawny do zarządzania zintegrowanego;
- dużą inercję struktur przestrzennych i przesądzenie wielu form zagospodarowania, które przez wiele lat będą konfliktogenne.

5. Prognoza - synteza

W przyszłości konflikty w zagospodarowaniu przestrzennym bałtyckiego obszaru przybrzeżnego w Polsce będą ulegać intensyfikacji, ze względu na: zmniejszającą się podaż przestrzeni, wzrost potencjału ekonomicznego inwestorów, wzrost pobytu na formy zainwestowania przestrzeni (wzrost konsumpcji) i deprecjację planowania przestrzennego.

Stan zagospodarowania przestrzennego bałtyckiego obszaru przybrzeżnego w Polsce jest coraz gorszy pod względami funkcjonalnym, użytkowym oraz krajobrazowym i będzie się pogarszać, niezależnie od pozytywnych deklaracji politycznych, strategicznych i planistycznych.

---

⁴ Zagadnienie omówione m. in. w pracach Bańkowskiej, Przewoźniaka i Szwankowskiej (1996, 1997).

Literatura

- Bańkowska B., Przewoźniak M., Szwanowska B. 1996. Conditions and objectives of integrated coastal zone management in the Gdańsk Voivodeship, *Bulletin of the Maritime Institute*, vol. XXIII, No. 2.
- Bańkowska B., Przewoźniak M., Szwanowska B. 1997. Przesłanki do planu zintegrowanego zarządzania obszarem przybrzeżnym województwa gdańskiego, *Inżynieria Morska i Geotechnika*.
- Dutkowski M. 1995. *Konflikty w gospodarowaniu dobrami środowiskowymi*, Wyd. UG, Gdańsk.
- Kołodziejcki J., 1988. Identyfikacja i rozwiązywanie sytuacji konfliktowych występujących między środowiskiem przyrodniczym a zagospodarowaniem przestrzennym, *Zeszyt 1 CPBP 04.10.11.*, PG, Gdańsk.
- Lendzion J. 1999, *Konflikty przestrzenne w regionie pomorskim*, *Pomorski Biuletyn Proekologiczny*, R. IX, Nr 20.
- Przewoźniak M. 1989. Konflikty miasto-środowisko przyrodnicze, *Przeł. Geogr.*, t. LXI, z. 1-2.
- Przewoźniak M. 1991a. Krajobrazowy system interakcyjny strefy nadmorskiej w Polsce, *Rozprawy i Monografie*, nr 172, Wyd. UG.
- Przewoźniak M. 1991b. Environmental conflicts: the case of the seaside zone in Poland, w: *Environment, energy and natural resource management in the Baltic Region - 3rd International Conference on System Analysis*, Copenhagen.
- Przewoźniak M. 2001a. Przemiany środowiska przyrodniczego strefy nadmorskiej Północno-wałyckich w Polsce, w: *Między geografią a biologią – badania nad przemianami środowiska...*, *Prace Geograficzne IGiPZ PAN*, Nr 179.
- Przewoźniak M. 2001b. Dynamika i ewolucja środowiska przyrodniczego strefy nadmorskiej w Polsce – przyczyny, skutki, prognoza, w: *Przemiany środowiska przyrodniczego Polski a jego funkcjonowanie*, pod red. K. German i J. Balona, *Problemy Ekologii Krajobrazu*, T. X, Kraków.
- Przewoźniak M. 2002. *Kształtowanie środowiska przyrodniczego miast. Przykłady z regionu gdańskiego*, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk.
- Przewoźniak M. 2005. *Ochrona przyrody w planowaniu przestrzennym. Teoria – prawo – realia*. *Przeł. Przyrodniczy*, T. XVI, z. 1-2.
- Przewoźniak M. 2007. *Ochrona przyrody w planowaniu przestrzennym, czyli o tym, że przyroda jest krzywa, a jej ochrona w planowaniu przestrzennym nie jest prosta*, *Urbanista*, Nr 1(49).